

> DÜBAM

IMF'Lİ DÖNEMLER

Aynur Erdoğan

DÜBAM

IMF'Lİ DÖNEMLER

Genel Yayın Yönetmeni
Akif EMRE

Yayın Koordinatörü
Aynur ERDOĞAN

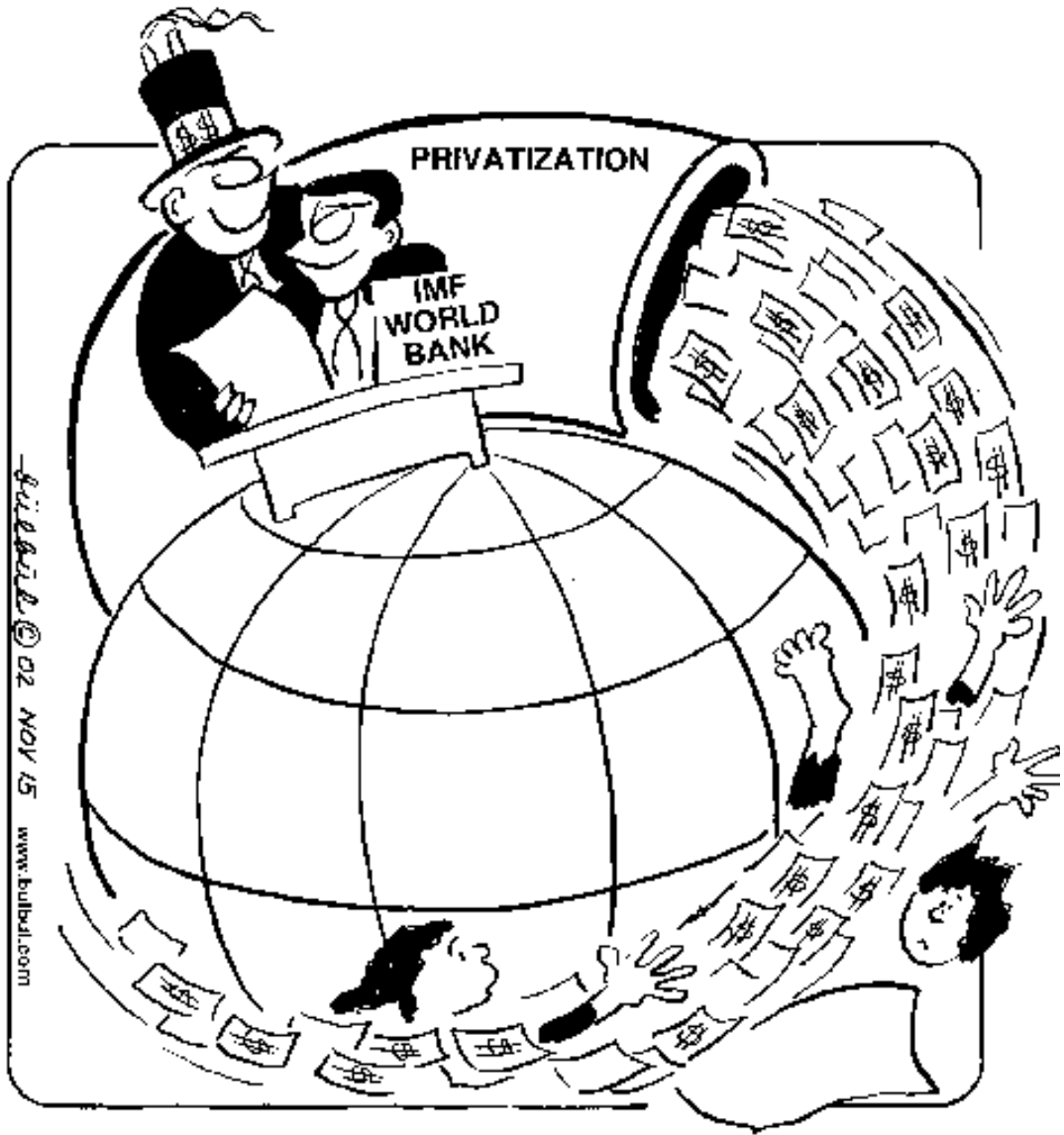
DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net

dübam

İÇİNDEKİLER

İMF'nin Kısa Tarihi	7
Yapısal Uyum Politikalarının Amacı	8
İMF'de Değişim Sancıları.....	9
Türkiye ve IMF	11
İlk dönem: Tarım ülkesi rolü.....	13
İkinci dönem: İthal ikamesi ve montaj sanayi	13
Üçüncü dönem: Dışa açılma için ön hazırlık.....	14
Dördüncü dönem: Neoliberal açılım.....	14
Beşinci dönem: Neoliberal entegrasyon	14
Kaynaklar	15

İMF'nin Kısa Tarihi

İMF özel bir kuruluş olsaydı çoktan batması gerekiyordu. Belirlenen bir sabit kur sistemini gönölünce yönetmesi için kurulan Para Fonu, 1971-73'te dalgalı kura geçerek geçerliliğini kaybetti. Üçüncü dünya ekonomilerine vesayet etmek için kurulan İMF, aradan geçen zaman içinde yok olması gerekirken, bürokrasinin kaçınılmaz kuralı olarak her geçen gün büyüdü.

Milton Friedman

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşın meydana getirdiği ekonomik sorunların nasıl çözülebileceğini tartışmak üzere 44 ülke temsilcisi ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir araya gelmişti. Toplantıda uluslararası ticaretin düzenli ve güvenli bir şekilde yürütülmesi için bütün ülkeleri bağlayan ulusötesi bir para sisteminin kurulması gerektiği kanaati hakim oldu. Keynes ve White'ın önerdiği iki plan tartışmaya açıldı ve demokratik ilkeleri ve ülkelerin çıkarlarını gözetken Keynes planı değil, sistemin devamını amaçlayan muhafazakar White planı kabul gördü. Buna göre uluslarüstü bir kurum yerine üye ülkelerin kotaları oranında söz sahibi olduğu uluslararası bir kurum hayata geçirilecekti.

Bu doğrultuda Uluslararası Para Fonu (İMF) 1944 yılında kurulmuş ve 27 Aralık 1945'te resmen faaliyete geçmiştir. Amacı, sabitlenen döviz kuru standardını korumaktır. 1971 yılında altın standardının terk edilmesiyle İMF, ekonomik açmazda olan ülkelere borç vermek gibi yeni bir işlev edinmiş oldu. Ekonomik açıdan zor durumda olan bir ülke uluslararası özel kuruluşlardan ve Dünya Bankası gibi kamu kuruluşlarından borç almak istediğinde karşısına İMF ile kredi anlaşması yapmış olması koşulu çıkmaktadır. Bu sebeple İMF'nin bir ülkenin dış borç almasının kapılarını açan bir rolü vardır.

İMF üye ülkelerin oylarıyla yönetilmektedir. Ancak Fona daha fazla para temin eden ülkeler lehine düzenlenen bir oy sistemi uygulanmaktadır. Bu sebeple ABD oyların %17'sine sahiptir ve İMF'nin kararlarını veto etme hakkı vardır. ABD Hazine Bakanlığı

üzerinde sıkı bir kontrol uyguladığından dolayı IMF için “Amerika Birleşik Devletlerinin vekili” denmektedir. Diğer taraftan IMF ile yapılan anlaşmalar, borç almak isteyen ülkelerin “yapısal uyum” politikalarını kabul etmelerini şart koşmaktadır.

Yapısal Uyum Politikalarının Amacı

Yapısal uyum, “serbest piyasa”nın gelişmiş bir versiyonu olan “neoliberalizme” uyumlu politikalar dizisidir. Yapısal uyumun temel amacı “ulusötesi şirketlerin işgücü ve doğal kaynaklardan yararlanması için ülkelerin kapılarını açmak, devletin rolünü ve boyutlarını küçültmek, kaynakların ve hizmetlerin dağılımı işini piyasa güçlerine bırakmak ve yoksul ülkeleri küresel ekonomi ile bütünleştirmektir” (Weissman, 2004: 95). Bu çerçevede kamu kurumları özelleştirilir, hükümet harcamalarında kesinti yapılır, ihracat teşvik edilir, ekonomiyle ilgili yasalar liberalleştirilir, faiz oranları yükseltilir, vergiler artırılarak sosyal politikalar kısıılır.

Yapısal uyum politikaları çerçevesinde IMF’den borç alan ülkeler küresel sermayeye, ulusötesi şirketlere açılırken devlet mülkiyetindeki kuruluşlar gerçek değerinin çok altında fiyatlara bu şirketlere satılmaktadır.

Yapısal uyum politikaları çerçevesinde IMF’den borç alan ülkeler küresel sermayeye, ulusötesi şirketlere açılırken devlet mülkiyetindeki kuruluşlar gerçek değerinin çok altında fiyatlara bu şirketlere satılmaktadır. Diğer yandan IMF yardımlarının döviz kurları sert bir şekilde düşen ülkelerin dış borçlarını ödeyebilmesi amacına yönelik olduğunun altı çizilmelidir. Bu sebeple IMF yardımları, ekonomisi zor durumda olan ülkeden daha çok dış alacaklının kurtarılmasına yaramaktadır.

Bu çerçevede IMF uyum programları borçlu ülkelerin küresel ekonomiye entegrasyonu ve devletin faaliyet alanının daraltılmasında başarılı olurken bu ülkelerin çoğunun, orta vadede, hiç ekonomik büyüme kaydetmemesi soru işaretlerini çoğaltmaktadır. Başarıya ulaşan ülkelerin ise yapısal uyum politikalarının dışına çıktıkları ve bunlara tam olarak uymadıkları ekonomistler tarafından dillendirilmektedir. Örneğin yapısal uyum politikalarına en çok maruz kalan Latin Amerika ve Afrika’da kişi başına düşen gelir artmak yerine azalmıştır (Afrika’da %20 azaldı). Dolayısıyla neoliberal politikalar baz alındığında bile IMF yardımlarının beklentileri karşılamadığı ortaya çıkmaktadır.

İMF yardımı alan ülkelerde uygulanan uyum yasalarından dolayı sosyal hayat da etkilenmektedir. Küçük çiftçiler gerek kar edemedikleri için gerekse sanayi tesisleri tarafından toprakları baskıyla ele geçirildiği için kentlere göç ederek işsizler yığınının arasına katılmaktadır. Küçük esnaf ise büyük sermayenin ekonomik baskılarına dayanamayarak kepenk kapatmaktadır. Ayrıca kamu işçilerinin işten atılması da İMF'nin uygulama talimatı verdiği uygulamalardan biridir. "Esnek çalışma koşullarını" geliştirme talebi aslında işçilerin işten atılmasını kolaylaştırmak anlamına gelmektedir. Devlet dışında iş bulma imkanının bulunmadığı ülkelerde bile devletin boyutlarının küçültülmesi İMF tarafından öncelikli olarak savunulmuştur. Bu sebeple İMF politikalarının sosyal sonuçları da fazlasıyla yıkıcı etki yapmıştır.

İMF'de Değişim Sancıları

1997-98 küresel mali krizi İMF için bir dönüm noktası olmuştur. En çok Asya'yı vuran bu mali krizle birlikte İMF güvenilirliğini yitirmeye başlamıştır.

Güney Kore, Tayland, Filipinler, Malezya ve Endonezya kısa vadeli dış borçlanmaya aşırı güvendikleri için büyük bir mali krizin içine düştüler. İMF bu süreci iyi yönetemedi. Bu ülkelerin dış borçlarını ödemekte yaşadıkları sıkıntı normal durumlardan farklı olmasına rağmen İMF yine de hükümetlerin harcamalarını kısıtlama talimatı verdi. İMF kısa vadeli borçların düzenli uzun vadeli borçlara çevrilmesini başaramadı. Bunun yerine yabancı kredi kurumlarından alınan borçların ödenmesini garanti altına almayı önceledi. Bu ise bu ülkelerde yaşanan ekonomik durgunluğun derinleşmesine yol açtı.

Bugünden bakıldığında İMF de Asya krizini yönetmekte başarısız olduğunu kabul etmektedir. Malezya İMF'nin talimatlarına uymayarak ekonomisini daha fazla dışarıya açmak yerine sermayeyi denetim altına almaya yönelik girişimlerde bulundu. İMF o zaman bu politikanın işe yaramayacağını iddia ettiyse de şimdi başarılı olduğunu kabul ediyor.

Malezya İMF'nin talimatlarına uymayarak ekonomisini daha fazla dışarıya açmak yerine sermayeyi denetim altına almaya yönelik girişimlerde bulundu. İMF o zaman bu politikanın işe yaramayacağını iddia ettiyse de şimdi başarılı olduğunu kabul ediyor.

IMF mali krizden itibarını ve güvenilirliğini kaybetmiş olarak çıkınca bazı tedbirler aldı. Bunlar arasında belgelerin daha kolay ve açık bir şekilde ulaşılabilmesini sağlamak, yapısal uyum programlarına yoksulluğu önlemeye yönelik retorik eklemek, ülkelerin sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi gibi küçük ödünler yer alıyordu.

Ancak bu palyatif tedbirler IMF'nin yapısında içkin sorunlar giderilmedikçe işe yarayacak gibi görünmüyor. Dünya Bankası eski başkan yardımcısı Joseph E. Stiglitz'in de dediği gibi, önemli olan IMF'nin borçlu ülkelere gönderdiği danışmanların oynadığı roldür. Zira bu danışmanlar izlenen ekonomik politikalara alternatifler sunarak nihai kararı hükümetlere bırakmıyorlar. Kapalı kapılar ardında belirledikleri politikaları bu ülkelere dayatıp bunların uygulanmaması durumunda ülkeleri kredileri kesmekle tehdit ediyorlar. IMF değişik ülkelerin sorunlarını göz önünde bulundurmadan sermaye pazarının hızlı bir şekilde liberalleşmesi gerektiğini savunuyor.

Türkiye ve IMF

Birinci Dünya Savaşı sonrasında içe kapalı bir dış siyaset izleyen Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şekillen uluslararası konjonktürde Batı dünyası ile daha samimi siyasal ve ekonomik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu çerçevede yeni oluşturulan uluslararası örgütlere üye olmuştur. 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası'na katılırken hemen ardından NATO'ya girmiştir. Amerika'nın kurulmasında öncülük ettiği yeni ekonomik sistemin bir parçası olması istenen Türkiye 1961 yılında da OECD'ye üye olmuştur. Üç yıl sonra ise Uluslararası Ödemeler Bankası'na üye olarak kaydedilmiştir.

Türkiye ilk borç anlaşmalarını 1853-56 Kırım Savaşı'nın harcamalarını karşılamak için yapmıştı. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti sık sık borçlanmaya gitti. Savaş giderlerinin devasa boyutlara ulaşması ve Batılı devletlerin elçileri aracılığıyla İstanbul'da yürüttüğü lobi faaliyetleri borçlanmanın asıl sebepleri idi. Zamanla biriken borçların geri ödenmesini sağlamak amacıyla Batılı güçler, Düyun-u Umumiye'yi kurmuşlardı. Bu kurum vasıtasıyla Osmanlı'nın vergi politikalarını, hükümet harcamalarını denetim altına aldılar. Bu noktada devletin tuz ve tütün gelirleri gibi en verimli vergi kaynaklarının yabancı ülkelere aktarıldığının altı çizilmeli.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı ile tarihi, siyasi, iktisadi, kültürel bütün bağlantılarını keserek reddi miras yaparken kurulma aşamasında Osmanlı'dan kalan borçları ödemeyi neden taahhüt ettiği halen bir muamma. Diğer taraftan resmi tarih yazımında Osmanlı'yı Duyun-u Umumi ile suçlayan Cumhuriyet yönetiminin neden IMF'den ve uluslararası kurumlardan borç almaya başladığı ve IMF'nin uyum programlarını uyguladığı ayrıca cevaplanması gereken bir soru. Bu bağlamda IMF ile girilen ekonomik ve dolayısıyla siyasi bağımlılığın Osmanlı'nın son yıllarında ortaya çıkan "hasta adam" politikalarıyla ilişkilendirilmesi kaçınılmaz.

Türkiye bugüne kadar IMF ile 19 anlaşma yaptı. İlki 1958 yılında yapılan kredi anlaşmalarının sonuncusu ise 2005 yılında yapıldı. IMF ile yapılan anlaşmalar

Bu bağlamda IMF ile girilen ekonomik ve dolayısıyla siyasi bağımlılığın Osmanlı'nın son yıllarında ortaya çıkan "hasta adam" politikalarıyla ilişkilendirilmesi kaçınılmaz.

doğrultusunda uygulanan uyum politikalarının Türkiye'nin hem iç gelişmelerinde hem de uluslar arası ilişkilerinde yaşadığı siyasi ve ekonomik değişimlerde dönüm noktalarına denk gelmesi ise üzerinde ayrıca düşünölmeye değer görünüyor. Bu dönüm noktalarının ise doğrudan veya postmodern askeri darbe süreçlerine paralel olarak geliştiğı görölmektedir.

Türkiye'nin IMF ile yaptığı anlaşmalar				
Anlaşma tarihi	Anlaşmanın türü	Anlaşmanın vadesi (Ay)	Öngörölen kredi miktarı (Milyon SDR)	Kullanılan kredi miktarı (Milyon SDR)
30 Temmuz 1958	Stand-by	12	25,0	25,0
1 Ocak 1961	Stand-by	12	37,5	16,0
30 Mart 1962	Stand-by	9	31,0	15,0
15 Şubat 1963	Stand-by	11	21,5	21,5
15 Şubat 1964	Stand-by	11	21,5	19,0
1 Şubat 1965	Stand-by	12	21,5	0,0
1 Şubat 1966	Stand-by	12	21,5	21,5
15 Şubat 1967	Stand-by	11	27,0	27,0
1 Nisan 1968	Stand-by	9	27,0	27,0
1 Temmuz 1969	Stand-by	12	27,0	10,0
17 Ağustos 1970	Stand-by	12	90,0	90,0
24 Nisan 1978	Stand-by	24	300,0	90,0
19 Temmuz 1979	Stand-by	12	250,0	230,0
18 Haziran 1980	Uzatılmış Fon Kolaylığı	36	1.250,0	1.250,0
24 Haziran 1983	Stand-by	12	225,0	56,2
4 Nisan 1984	Stand-by	12	225,0	168,7
8 Temmuz 1994	Stand-by	14	610,5	460,5
30 Haziran 1998	Yakın İzleme	18	-	-
22 Aralık 1999	Stand-by	36	15.038,4	11.739,0
21 Aralık 2000	Uzatılmış Fon Kolaylığı	12	5.784,0	5.784,0
4 Şubat 2002	Stand-by	36	12.821,2	11.914,0
11 Mayıs 2005	Stand-by	36	6.662,0	6.662,0

İlk dönem: Tarım ülkesi rolü

1946 yılında İkinci Sanayi Planı hazırlandı ve Eylülde Devalüasyon kararı açıklandı. Devalüasyonla ihracatta artış sağlanacağı, IMF ve Dünya Bankasına üyeliğin kolaylaşacağı düşünüldü. Devalüasyonun ardından dış ticaret açığı büyüdü. 1958 yılında 55.3 milyon dolar olan bütçe açığı, 1959'da 266.7 milyon dolara yükseldi.

Ancak sanayi planının dış yardımı sağlamayacağı anlaşılınca Amerika'nın görüşlerine daha yakın bir plan hazırlanması gerektiği düşünüldü ve Hasan Saka hükümeti tarafından Marshall Yardımı'ndan yararlanabilmek amacıyla Türkiye ekonomisi için önerilerden oluşan W. Thornburg Raporu yürürlüğe kondu. Bu arada IMF, devlet eliyle üretimin sonlandırılması için baskı kurmaya başladı. Böylece Türkiye sanayileşme hedefinden vazgeçerek yatırımlarını tarım alanına yönlendirdi. Sebebi ise dünya savaşından çıkan ve ekonomik dengeleri sarsılan Batılı devletlerin tarım ürünleri ihtiyacını karşılaması için Türkiye'ye "tarım ülkesi rolü" biçilmesiydi.

İkinci dönem: İthal ikamesi ve montaj sanayi

1960'lı yıllara girerken Türkiye, Brezilya'dan sonra hayat pahalılığında dünya ikincisi idi. IMF ile ilk stand-by anlaşması darbeden sonra 1 Ocak 1961'de imzalandı. 1961-69 dönemi düzenli olarak her yıl IMF stand-by anlaşmalarının yapıldığı ve OECD Yardım Konsorsiyumu'nun dış kaynak desteğinin alındığı ve ABD'nin empoze ettiği kalkınma modelinin uygulandığı bir dönem olmuştur.

Bu dönemde sanayi alanında görece bir gelişme yaşanmıştır. Ancak hemen hemen bütün üretim temel maddelerin mamul bir şekilde ithal edilerek yerli fabrikalarda montaj edilmesine dayanmaktadır. Bu durum Türkiye sanayisini tamamiyle dışa bağımlı bir model haline getirmiştir. Sanayide ithal ikamesi politikası 12 Eylül darbesi ve serbest piyasa koşullarını getiren 24 Ocak kararlarına kadar devam etmiştir.

Bütün üretim temel maddelerin mamul bir şekilde ithal edilerek yerli fabrikalarda montaj edilmesine dayanmaktadır. Bu durum Türkiye sanayisini tamamiyle dışa bağımlı bir model haline getirmiştir.

Üçüncü dönem: Dışa açılma için ön hazırlık

12 Mart muhtırasından önce 10 Ağustos 1970’de devalüasyona gidildi. İkinci dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan planlı kalkınmanın devalüasyonla bitmesine sanayi sektöründe yaşanan hızlı büyüme neden olmuştur. Montaj sanayinde ithal hammadde kullanılmasından dolayı bu ürünlerin ihraç edilmesi neredeyse imkansızdı. Bu sebeple 70’li yıllara yaklaşırken stoklar hızla büyümüştü. Sonuç olarak IMF uyum yasaları yerli bir sanayinin oluşmasına ket vururken yeniden IMF anlaşmasına ve borçlanmaya ülkeyi mahkum hale getirmişti.

Dördüncü dönem: Neoliberal açılım

24 Ocak kararları, IMF ile yapılan görüşmeler sonucunda 13 Ocak’ta Türkiye’nin kabul ettiğini açıkladığı “yeni strateji” ile son şeklini almıştır. 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye ekonomisinin küresel ekonomiye entegrasyon süreci başlamıştır. Devlet kontrollü ekonomi anlayışı yerine serbest piyasa koşullarının hakim olduğu, yabancı sermayeye kapıların açıldığı, kamu kuruluşlarının özelleştirildiği, küresel ekonomide işbölümüne uygun adımların atıldığı bir sürece girildi.

18 Haziran 1980 tarihinde de IMF ile en uzun stand-by anlaşması gerçekleşti. 1983 yılında Turgut Özal’ın başbakanlığında yeni bir stand-by düzenlemesine gidildi. Türkiye, 1984’ten 1994’e kadar IMF ile stand-by düzenlemesine gitmedi. 8 Temmuz 1994’te yapılan stand-by ise 26 Eylül 1995’te sona erdi. Krizin etkilerini yumuşatmak için yürürlüğe konan bu program paralelinde ünlü “5 Nisan” kararları alındı. Tansu Çiller’in imza attığı 5 Nisan kararları kapsamında Türk lirası yüzde 39 devalüasyona uğradı. Bunun sonucu olarak yüksek enflasyon meydana geldi ve Türkiye yeni IMF programını uygulamaya koydu.

Beşinci dönem: Neoliberal entegrasyon

1998 Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan ve 2008’de sona eren dönem, IMF ile ilişkilerdeki kesintisiz en uzun dönem olmuştur. Bu Yakın İzleme Anlaşması’nın en önemli özelliği dönemin bakanı Güneş Taner tarafından “başka ülkelere model olarak önerilecek bir program olacak” şeklinde açıklanmıştır. Anlaşmaya ek olarak hazırlanan

Ekonomik Politikalar Bildirgesi'ne göre "hükümeti bankacılık ve sosyal güvenlik alanlarında yapısal değişiklikler getiren yeni yasal düzenlemeler yapacak, tahkim ile ilgili anayasal değişiklikleri gerçekleştirecek, özelleştirmede POAŞ, THY, ERDEMİR hisselerini satacak, TEDAŞ işletmelerinin işletme haklarını devredek, TELEKOM'un yüzde 49 hissesini satacaktı. Hükümet idari kararlar ile 1999 sonuna kadar mevcut tarımsal destekleme araçlarının tümünü yürürlükten kaldıracaktı" (Ekzen, 2009: 128).

Türkiye'nin küresel neoliberal ekonomiye entegrasyonunu düzenleyen IMF uyum yasaları doğrultusunda dış ticaret ve faiz oranları yeniden düzenlendi. Kamu kuruluşları özelleştirildi. Yapılan düzenlemelerin sonucu olarak özel sermayede "yabancılaşma" meydana geldi. Para ve kur politikaları tamamıyla uluslararası finans piyasalarının kontrolü altına girdi.

2005 yılında IMF ile imzalanan son stand-by anlaşması 10 Mayıs 2008'de sonuçlanmıştı. Bu anlaşmadan kalan 10 milyar dolarlık borcun son ödemesi de 14 Mayıs 2013 tarihinde yapıldı. Türkiye artık IMF'den borç almayacağını ve IMF'ye borç veren ülke olacağını açıkladı. 2012 yılından itibaren kaynaklarını çeşitlendirerek artırma kararı alan IMF'ye Türkiye'nin 5 milyar dolarlık taahhütte bulunduğu hükümet tarafından beyan edildi. Türkiye'nin IMF'ye olan borcu bitmesine rağmen üyeliği sürüyor. Bu sebeple IMF'nin 1999 yılında Türkiye'de açtığı ofisi kapatılmıyor ve IMF dayatması olan ekonomik programın uygulanmasına devam ediliyor.

Kaynaklar

Çobanoğlu, Ş. (tarihsiz), Borç Tuzağı ve Ekonomik Sömürü Odakları, Uhud Yayınları.

Ekzen, N. (2009), Türkiye Kısa İktisat Tarihi, ODTU Yayıncılık.

Şanlı, U. (2002), Borç Kapanı: IMF, Selis Kitap.

Uysal, D. (2004), IMF Politikaları ve Türkiye, Çizgi Kitabevi.

Weissman, R. (2004), "IMF Hakkında Yirmi Soru", Küresel Ekonomi ve Demokrasi içinde, Metis Yayınları, s. 95-110.

> DÜBAM

IMF'Lİ DÖNEMLER

Aynur Erdoğan

> 2013 MAYIS
DÜNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net

